

СУТНІСТЬ ТА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Запропоновано механізм оцінки економічного ефекту від використання об'єкту інтелектуальної власності на підприємстві на основі доходу від його капіталізації та комерціалізації. Визначені особливості інтелектуальної власності як об'єкта управління й фактору розвитку на підприємстві.

Ключові слова: інтелектуальна власність, нематеріальні активи підприємства, об'єкт інтелектуальної власності, інтелектуальний продукт, капіталізація, комерціалізація.

Постановка проблеми. Стратегічним завданням розвитку економіки України й підвищення її конкурентоспроможності є формування ефективного механізму створення, охорони й залучення в господарський обіг результатів інтелектуальної діяльності в сфері науки й технологій. З цією метою необхідно розробити механізм оцінки економічного ефекту від використання об'єкту інтелектуальної власності у аграрній сфері.

Мета дослідження полягає у розробці механізму ефективного функціонування системи управління інтелектуальною власністю на підприємстві й реалізації виділених функцій, в основі якого лежить прийняття управлінських рішень про доцільність створення уповноваженого відділу або залучення сторонньої організації до управління інтелектуальною власністю для якісного виконання функцій управління інтелектуальною власністю.

Основні результати дослідження. Для успішного розвитку інноваційної діяльності наша країна потребує ефективної державної інноваційної політики, реалізація якої, насамперед, передбачає визначення пріоритетів, концепцій і засад інноваційного розвитку, аналізу наявності ресурсного та інноваційного потенціалу, стану технологічного базису економіки країни, створення нормативно-правової бази інноваційного підприємництва, формування прямих та непрямих методів активізації і регулювання інноваційної діяльності.

Впровадження та успішне функціонування інноваційно – інвестиційної моделі розвитку економіки передбачає здійснення комплексу заходів, які мають заохотити підприємства займатися інноваційною діяльністю. Такі заходи можуть бути як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. До зовнішніх заходів можна віднести надання підприємствам інтелектуальних послуг, фінансове стимулювання з боку держави, вдосконалення законодавчої бази, надання кредитів та кредитна допомога, розвиток інноваційної інфраструктури. Серед внутрішніх факторів можна виділити кадрову політику, розвиток інформації та комунікації, фінансування.

Дивлячись на вже сформований світовий досвід, який виділяє три типи стратегії інноваційного розвитку: поширення інновацій, яке реалізується засобами використання закордонного науково-технічного потенціалу та його досягнень у вітчизняній економіці; диверсифікація інновацій, яка полягає в освоєнні закордонного виробництва високотехнологічної продукції, шляхом використання власного науково-технічного потенціалу; стратегія підтримки «точки зростання», тобто всі зусилля сконцентрувати на підтримці вітчизняних галузей та підприємств, які мають науково-технічний та інтелектуальний потенціал для ефективного інноваційного розвитку.

На нашу думку, державну інноваційну політику треба зосередити саме на розвитку третього типу активізації інноваційної діяльності. Бо він базується саме на нарощуванні вітчизняного інноваційного потенціалу та визначення пріоритетних напрямків науково-технічного прогресу. Тому, на даний момент найбільш ефективною є підтримка національних підприємств, які мають випереджальні позиції у порівнянні з іншими країнами. Підприємства цих галузей мають стати основною технологічної спеціалізації країни в міжнародному розподілі праці в майбутньому. Це такі галузі, як оптоелектроніка, авіабудування, машинобудування, транспорт, розвиток інформаційних технологій, біотехнології та ін. Тим паче, що для цього існує багато передумов. Це наявність необхідних природних копалин

і сировини; достатня кількість високоосвічених робочих кадрів, досвід роботи; розвиток підприємництва, наявність ринкових перетворень.

Таким чином, для стійкого економічного зростання державна інноваційна політика повинна створити найсприятливіші умови для розвитку основних елементів національної інноваційної системи: науково-технічної сфери, підприємництва, інтелектуального потенціалу та інноваційної інфраструктури нашої країни.

У сучасних умовах змінюється направленість інноваційної діяльності підприємств. Якщо раніше основними напрямками були проведення науково – дослідницьких та конструкторських робіт, виготовлення зразків нової продукції, техніки та розробка технології її виготовлення, то зараз не менш важливими є розробка та придбання необхідних інформаційних ресурсів та інформаційного забезпечення; проведення робіт по ліцензуванню, підготовка, перекваліфікація кадрів, які є джерелом та проводником будь – яких нововведень.

Слід наголосити на тому, що інновації це не просто нововведення, а здатність до нового мислення, до переосмислення стереотипів і догм, традицій й устояних уявлень. Ніяке нововведення не відбудеться, якщо мислення саме не буде інноваційним. У сучасних умовах це особливо важливо, тому що все, що ускладнює й прискорює розвиток дійсності, обумовлює зміну способів її збагнення. Зрозуміло, що одного тільки інноваційного мислення недостатньо. Інновація – це втілене в господарську практику знання, Це можна розуміти, як твердження, що інноваційний розвиток зможуть здійснити тільки ті фірми, які вміють отримувати користь від знань, не зрозумілих або не прийнятих іншими.

Отже в країні склалася дуже складна ситуація. З одного боку, суспільство зацікавлено у інноваційно-інвестиційному розвитку економіки. Ця направленість розвитку вимагає підвищення якості робочої сили, надбання людьми інформації, знань, вмінь, мотивації творчої ефективної діяльності. Саме освіта повинна створювати довгострокову основу для економічної та інноваційної діяльності. Але практика не відповідає теоретичним вимогам: населення надає низьку оцінку цінності освітніх послуг стосовно подальшого зростання свого добробуту; держава не проводить ефективну політику, спрямовану на розвиток освіти як фактору накопичення людського капіталу та інноваційного розвитку економіки; підприємства не намагаються залучити найбільш талановитих робітників та створити для них найсприятливі умови для роботи.

Вирішення проблем інноваційно-інвестиційного розвитку у сучасних умовах формування інформаційного суспільства підвищує значущість капіталоутворюючої функції освіти. Формування і функціонування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки передбачає пріоритетну направленість на інновації державної політики. По-перше, держава повинна сприяти спрямованості освіти на підготовку спеціалістів, кваліфікація яких відповідає потребам інноваційних та інноваційно-активних підприємств. По-друге, дуже важливим є координація технологічних, людських та соціальних ресурсів. Освітні послуги, що забезпечують господарюючих суб'єктів інтелектуальними ресурсами інноваційної діяльності, треба визначити у якості першочергового завдання державних інноваційних програм. Важливим напрямком державної політики з формування інноваційної моделі розвитку економіки повинна стати координація діяльності усіх суб'єктів, які безпосередньо пов'язані з інноваційною діяльністю на різних етапах її здійснення.

Таким чином, в умовах трансформації українського суспільства й становлення інноваційної економіки основними факторами соціально-економічного розвитку стають науково-технічний прогрес, широке поширення й використання інновацій, підвищення ролі й масштабів освоєння інтелектуальної власності [1]. Разом з тим необхідно відзначити, що поки українська економіка ще недостатньо сприйнятлива до досягнень науково-технічного прогресу, і багатий науково-технічний потенціал, яким володіє Україна, не використовується належним чином. У цьому зв'язку стратегічною задачею розвитку економіки аграрної сфери України й підвищення її конкурентоспроможності є формування ефективного механізму створення, охорони й залучення в господарський обіг результатів інтелектуальної діяльності в сфері науки й технологій [2].

Під інтелектуальною власністю варто розуміти сукупність виключних прав фізичної або юридичної особи, що мають справу з корисністю, застосовністю, придбанням, примусом і запобіганням зловживанню приватними юридичними правами на результати інтелектуальної

діяльності в усіх сферах діяльності з метою їх економічного використання.

Із цих позицій нами виявлені наступні особливості інтелектуальної власності як об'єкта управління й фактору розвитку на підприємстві:

1. Інтелектуальна власність як об'єкт управління повинна розглядатися в розрізі двох основних складових, а саме правової і економічної. У рамках правового аспекту забезпечується охорона й захист юридичним і фізичним особам їх прав і інтересів у процесі створення й використання результатів інтелектуальної праці. Цілями економічного регулювання інтелектуальної власності є одержання монопольного прибутку, досягнення стійкого положення на конкурентному ринку, можливості впливати на ринкову кон'юнктуру.

2. Особливість і унікальність використання інтелектуальної власності в діяльності підприємства полягають у тому, що створювана в організації інтелектуальна власність виступає як товар на ринку інтелектуальної продукції й може здобуватися у власність іншою організацією, і одночасно із цим є інструментом, що безпосередньо бере участь у створенні, виробництві й реалізації інноваційної продукції, багато в чому визначаючи її споживчу цінність, а отже, і вартість.

3. Формування й використання нематеріальних активів підприємства як стратегічний ресурс підвищення конкурентоспроможності сприяють зміцненню наявних і появі нових конкурентних переваг і забезпечують фінансову стійкість підприємства в довгостроковій перспективі.

4. Управління інтелектуальною власністю повинне здійснюватися безупинно, оскільки тільки в рамках підприємства є можливим об'єднання й здійснення всіх стадій життєвого циклу об'єктів інтелектуальної власності, починаючи з науково-дослідних робіт і закінчуючи освоєнням.

5. Необхідно враховувати дворівневий характер об'єктів інтелектуальної власності, що проявляється, з одного боку, у взаєминах між суб'єктами в питаннях створення, захисту й комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, з іншого боку, у процесі регулювання цих відносин.

Характерними рисами об'єктів інтелектуальної власності є: наявність особливого зв'язку між носієм інтелектуального капіталу і результатом його творчої діяльності, здатність до необмеженого тиражування з мінімальними витратами, можливість кількарізного використання й отримання доходів у процесі продуктивної й комерційної реалізації [3].

У класифікації об'єктів інтелектуальної власності ознаки класифікації залежать від мети дослідження й особливостей об'єкта. Ми вважаємо, що класифікація інтелектуальної власності повинна здійснюватися по двох критеріях:

1) за формою використання: капіталізована або створена для виробничого споживання й комерціалізована, що є предметом обміну;

2) за характером присвоєння: загальна, що характеризується вільним доступом до нематеріального об'єкта всіх зацікавлених суб'єктів і специфічна, права на яку законодавчо закріплені за конкретним економічним агентом.

Економічний зміст реалізації відносин інтелектуальної власності полягає в одержанні доходу. Форма одержання доходу визначається двоїстим характером об'єктів інтелектуальної власності. З одного боку, об'єкти інтелектуальної власності можуть виступати як фактор виробництва, являючи собою частину ресурсного потенціалу підприємства або його нематеріальних активів, тобто інтелектуальним капіталом. З іншого боку, об'єкти інтелектуальної власності можуть бути самостійним предметом купівлі-продажу, тобто товаром. Причому, і той і інший варіант використання результатів інтелектуальної діяльності можуть бути рівною мірою ефективні.

У процесі реалізації об'єктів інтелектуальної власності як фактор виробництва відбувається поступове перенесення вартості нематеріальних об'єктів на вартість виробленої продукції, так званий, процес капіталізації. У цьому випадку як дохід виступає частина прибутку від продажу готової продукції, створеної з використанням інновацій [4].

Реалізація економічних інтересів власника результатів інтелектуальної творчої діяльності можлива не тільки на стадії виробництва, але й у процесі обміну шляхом комерціалізації інтелектуальної власності. При такій передачі прав дохід виникає у формі виторгу від реалізації

самого об'єкта або окремих повноважень із пучка прав інтелектуальної власності. Капіталізація й комерційне використання об'єктів інтелектуальної власності забезпечують значний економічний ефект.

Оцінку економічного ефекту від використання об'єкту інтелектуальної власності у виробничо-господарській діяльності конкретного підприємства за розрахунковий період T у нас пропонується визначати на основі доходу D від його капіталізації та комерціалізації по формулі:

$$\dot{A} = \sum_{t=1}^{\dot{O}} \left[\sum_{i=1}^n (V_{it} * \dot{O}_{it} - \hat{A}_{it}) + \sum_{j=1}^m (R_{jt} - \hat{A}_{jt}) \right] * (1+r)^{-1}, \quad (3.1)$$

де V_{it} і C_{it} – обсяг і ціна реалізації i -товарів підприємства, вироблених з використанням об'єкту інтелектуальної власності ц t -момент часу;

R_{jt} – величина ліцензійних надходжень (роялті) підприємства від продажу j -го виду об'єкту інтелектуальної власності;

r – норма приведення різночасних витрат, %;

V_{it} і B_{jt} – витрати на виробництво об'єкту інтелектуальної власності i -го й j -го виду в момент часу t .

Перший доданок формули відбиває дохід підприємства від застосування об'єкту інтелектуальної власності у власній діяльності, а другий – доходи від його продажу.

Висока прибутковість від комерційного використання об'єктів інтелектуальної власності пояснюється, у першу чергу, «віяловим» характером торговельних угод із продуктами інтелектуальної діяльності. Особливості об'єкта інтелектуальної власності як товару дозволяють здійснювати багаторазовий обмін, забезпечуючи при цьому власникові одержання доходу при кожній угоді купівлі-продажу [5]. Сьогодні об'єкти інтелектуальної власності стали не просто предметом комерційних справ, вони здаються в лізинг, заставу, вносяться як внесок у статутний капітал, передаються по договорах концесії, приносячи при цьому значний прибуток. Разом з тим, вони можуть виступати в якості одного з основних факторів сучасного інноваційного виробництва, здатного генерувати певну частку доходу в загальній сумі доходу від реалізації продукції, виробленої з використанням інтелектуальної власності.

Роль і місце інтелектуальної власності на підприємстві в умовах інноваційної економіки визначаються як внутрішніми (нематеріальність, потреба, корисність, економічність, технологічність, прибутковість, життєздатність, конкурентоспроможність, можливість до впровадження й використання як нематеріального активу), так і зовнішніми факторами (членство України у ВТО), що істотно впливає на потенційні можливості по використанню об'єктів інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність виступає сполучним компонентом між різними сферами діяльності і являє собою особливий, об'єктивно виражений ресурс, що сприяє інтеграції науки й матеріального виробництва з метою реалізації інтелектуального потенціалу, забезпечення стійкості процесу задоволення суспільних потреб і одержання економічного доходу від реалізації інтелектуальної власності [6].

В умовах формування економіки, заснованої на знаннях, підприємство, незалежно від його організаційно-правової форми, може стати повноцінним учасником ринку тільки при наявності цілеспрямованого управління інтелектуальною власністю. Дане управління повинне здійснюватися на всіх стадіях життєвого циклу від створення нових знань до капіталізації об'єкта інтелектуальної власності (ОІВ). При цьому необхідною умовою ефективного управління стає активна інтеграція політики в області інтелектуальної власності як на державному, регіональному рівнях, так і на рівні підприємства [7].

Таким чином, для сучасного, динамічно розвиненого підприємства виділення процесу управління інтелектуальними активами як самостійної функціональної підсистеми (поряд з маркетингом, фінансовим, виробничим управлінням, управлінням персоналом та ін.) стає нагальною потребою.

Під управлінням інтелектуальною власністю ми розуміємо сукупність дій і заходів, спрямованих на забезпечення ефективного планування, організації й контролю процесів

формування, розвитку й використання інтелектуальної власності підприємств, а також мотивації процесів нагромадження й множення нематеріальних активів. Управління інтелектуальною власністю повинне здійснюватися в тісному взаємозв'язку й взаємообміні інформацією з іншими системами управління підприємств й бути спрямоване, насамперед, на формування конкурентних переваг підприємств в стратегічній перспективі.

Взагалі отримання результатів інноваційного розвитку неможливо досягти лише за рахунок підвищення знань, вмінь, компетенцій, тощо. Скільки б коштів не вкладала держава або підприємства в людський капітал, скільки б не підвищували якість освіти, якщо в країні не буде створено умов для сприятливого життя людини, ми будемо вдосконалювати людський капітал інших країн, підвищувати інноваційний розвиток інших країн, тих, куди емігрують робітники, намагаючись отримати кращий рівень життя, признання своїх здібностей та можливості реалізувати свій інтелектуальний потенціал.

Реалізація зазначених напрямків дозволить перебороти ціннісну неузгодженість, культурну інерцію, й протиріччя формальних і неформальних норм, що становлять інституціональне середовище сфери освіти. Тому державні заходи для їх формування й розвитку виступають найважливішим фактором розвитку людського капіталу і ефективного функціонування інноваційно – інвестиційної моделі розвитку національної економіки.

Висновки. Стратегічні цілі державної політики в інноваційній сфері реалізуються не інакше, як через інноваційну інфраструктуру, що являє собою сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих організацій та інституцій, які своєю діяльністю охоплюють увесь інноваційний цикл — від генерації науково-технічної ідеї до реалізації нововведення. Тому МОН України було розроблено та затверджено рішенням Уряду Державну цільову економічну програму “Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки» (постанова від 14.05.08 № 447) яка визначає організаційно-економічні умови здійснення технологічного прориву та формування постійної потреби в розробці та реалізації інновацій, ефективному використанні науково-технічного, інноваційного та освітнього потенціалу.

Сьогодні стратегія інноваційного розвитку України має стати тією основою, яка дасть змогу забезпечити вдосконалення системи генерації знань, формування цілісної інноваційної інфраструктури та системи трансферу технологій, підвищення ефективності управління інтелектуальною власністю, стимулювання попиту на інновації.

На думку фахівців, в Україні є потенційні фактори, умови та передумови створення інноваційної моделі розвитку.

Зараз Україна не готова у повній мірі до переходу на інноваційну модель розвитку. Це пов'язано з важкими наслідками для економіки країни через впливу глобальної фінансової кризи.

Саме державна інноваційна політика повинна стати головним зацікавленим гарантом та головним інноватором. Серед стратегічних орієнтирів передбачаються наступні актуальні пріоритети державної політики у інноваційній сфері: побудова сучасної конкурентоспроможної економіки на основі інноваційно-інвестиційної діяльності, заохочення спрямування фінансових, технологічних та організаційних ресурсів на інноваційні цілі; прийняття програми пріоритетних напрямів інноваційної політики держави строком на 10 – 15 років; сприяння розвитку науки та впровадженню інновацій як основного елемента структурних перетворень і забезпечення конкурентоспроможності економіки на світовому ринку; удосконалення нормативно-правової бази щодо державного сприяння захисту прав ІВ суб'єктів господарювання України за кордоном.

Як свідчить досвід розвинутих країн (США, Японія, Ізраїль тощо), що формування та розвиток НІС займає досить тривалий час (15-30 років). І особливо важлива роль належить послідовному державному впливу. Ні одна міцна держава ніколи не дозволяла собі бути пасивним спостерігачем. Кожна країна обирає власний шлях інноваційного розвитку для забезпечення конкурентоспроможності з урахуванням спадщини, потенційних можливостей посилення держави, національних традицій, існуючої інституції, сприйнятливості суспільства щодо перетворення, інноваційної культури тощо. Особливо слід звернути увагу усіх зацікавлених сторін на використання науково-техніко-технологічного потенціалу вищої школи. І підтвердженням цьому є аналіз створення та використання ІВ як джерела інноваційних розробок.

Литература:

1. Філіпенко А. С. Економічний розвиток. Європейський контекст / Філіпенко А. С. – К. : Знання України, 2008. – 120 с.
2. Молина Е. В. Инновационные технологии социально-экономического потенциала региона в условиях открытой экономики / Молина Е. В. // Экономические инновации. Выпуск 14., 2003. – С. 24-30.
3. Вачевський М. Соціально-економічний механізм використання науково-технічної творчості: Теорія і практика / Вачевський М. – Львів, 2009. – 204 с.
4. Соловійов В. Інформаційне суспільство, інтелектуальна власність та економіка, що базується на знаннях / Соловійов В. // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 12. – С. 39-45.
5. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку: монографія / Зянько В. В. – Вінниця : «УНІВЕРСУМ-Вінниця», 2005. – 263 с.
6. Безчасний Л. О механизме мотивации к научной и научно-технической деятельности в условиях рыночной экономики / Безчасний Л. // Экономика Украины. – 2005. №8. – С.15-23.
7. Чеберкус Д. Системні підходи до державного регулювання інноваційного розвитку України в умовах глобалізації / Чеберкус Д. // Економіст. – 2007. – №9. – С. 4-6.
8. Климов С. М. Интеллектуальные ресурсы общества : [монография] Сергей Михайлович Климов. – СПб : Знание, 2002. – 199 с.
9. Кендюхов О. Гносеологія інтелектуального капіталу/ О. Кендюхов // Економіка України. – 2003. – №4. – С. 28-33.
10. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт. – К. : Основи, 2000. – 198 с.

Л. В. Высочина

**СУЩНОСТЬ И ОЦЕНИВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА ОТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ОБЪЕКТА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ НА ПРЕДПРИЯТИИ В УСЛОВИЯХ
ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ**

Предложен механизм оценки экономического эффекта от использования объекта интеллектуальной собственности на предприятии на основе дохода от его капитализации и коммерциализации. Определены особенности интеллектуальной собственности как объекта управления и фактора развития на предприятии.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, нематериальные активы предприятия, объект интеллектуальной собственности, интеллектуальный продукт, капитализация, коммерциализация.

L. Visochina

**SUMMARY AND EVALUATION THE ECONOMIC EFFECT OF INTELLECTUAL PROPERTY
IN ENTERPRISES IN INNOVATION OF UKRAINE**

We propose a mechanism to assess the economic effect of the use of intellectual property in the company on the basis of income from its capitalization and commercialization. Certain features of the intellectual property as an object of management and development factor in the enterprise.

Keywords: intellectual property, intangible assets of the company, intellectual property, intellectual product, capitalization, commercialization.

Надійшла до редакції 25.02.2013 р.